

Nechutová, Jana

Něco o hudbě a něco navíc z "Hovorů o zázracích" Caesaria z Heisterbachu

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. H, Řada hudebněvědná. 2006, vol. 55, iss. H41, pp. [95]-103

ISBN 978-80-210-4270-4

ISSN 1212-0391

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/112346>

Access Date: 03. 03. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JANA NECHUTOVÁ, BRNO

NĚCO O HUDBĚ A NĚCO NAVÍC Z „HOVORŮ O ZÁZRACÍCH“ CAESARIA Z HEISTERBACHU

Caesarius z Heisterbachu, cisterciácký autor kazatelské, exemplové a hagiografické literatury přelomu 12. a 13. století (cca 1180–1240), je našemu prostředí povědomý svým hlavním dílem, sbírkou exempl „Dialogus miraculorum“ (byla již i ve středověku populární a značně rukopisně rozšířená), a to snad především díky nedávnému překladu Gurevičovy knihy „Nebe, peklo, svět“,¹ jejímž autorem je Caesariova sbírka cenným a vydatným pramenem. Kromě toho vešel Caesarius v obecnější známost svým vyprávěním epizody během tažení proti albigenským, obléhání a dobytí města Béziers 22. července 1209, kde vkládá cisterciáckému opatovi Arnoldovi do úst ono neblahé „Pobijte je (všechny). Bůh si to už přeber“² jako odpověď těm, kdo se rozpakovali přece jen pozabíjet všechny, věrně spolu s kacíři.

Caesariově sbírce exempl rozumí moderní literární a historické věda většinou jako zdroji informací o středověké zbožnosti, ovšem především o zbožnosti lidové, a o pověrách a magických praktikách, jež ji provázely. Tím i dalšími svými vlastnostmi a obsahy je „Dialogus miraculorum“ důležitým pramenem nejen pro historiografii, religionistiku a etnologii, ale též pro výzkum tzv. každodennosti ve středověku. Zároveň se s těmito (namnoze zázračnými) příběhy v Dialogu obsaženými zachází jako s beletrií, jako s pohádkami a povídkami. Jisté oprávnění to má: najde se zde najde mnoho motivů vlastních různým pohádkám, které známe my i naše děti,³ jednak právě takto vnímá jednotlivé texty Dialo-

¹ Praha 1996, přel. Jar Kolár.

² *Caesarii Heisterbacensis monachi* Ordinis Cisterciensis Dialogus miraculorum, I-II, ed. Josephus Strange, Bonn 1851. Dist. 5, c. 21, Strange I, str. 302. (Volnější překlad – druhá část výroku zní v originále „Deus suos novit“ a naráží na apoštolská slova 2 Tm 2,19. Srv. Jacques Berlioz, Tuez-les tous, Dieu reconnaitra les siens: le massacre de Béziers (22 juillet 1209) et la Croisade contre les Albigeois, vu par Césaire de Heisterbach, Portet-sur Garonne 1994; *idem*, Béziers, 22 juillet 1209: Massacrez-les, car le Seigneur connaît les siens. Notes sur un mot historique controversé, Études sur l’Hérault, n.s., 4, 1988, 77–84.

³ Z toho důvodu je Caesarius a jeho sbírka předmětem obsáhlejšího výkladu *Fritze Wagnera* v Enzyklopädie des Märchens II, Berlin 1979, col.1131–1143.

gu eventuelní současný čtenář. Caesarius z Heisterbachu ale tuto sbírku sepsal jako doplněk ke svým kazatelským dílům, a v tom smyslu jsou exempla součástí kazatelské literatury a k relaxaci jsou určena jen zčásti, totiž jako prvky, jež mají přitáhnout a udržet pozornost posluchače, popřípadě mu zvěst kázání, většinou zvěst morálního charakteru, ilustrovat a přiblížit. Autorův záměr byl ale i jiný – Dialogus je též nábožensky a morálně vzdělávací příručka pro cisterciáckého novice; Caesarius byl ve svém klášteře novicmistrem.

Nehledíc však příliš k tomuto svému vlastnímu úvodnímu ohrazení vůči obvyklé simplifikaci Caesariova „Dialogu miraculorum“ a znajíc (snad srdce a vkus milého přítele Miloše Štědrone) vybírám z bohatství příběhů, jež nabízí dvanáct distinkcí onoho spisu, několik exempel, která souvisejí s hudbou a hudebníky, se zpěvem a zpěváky. Jako bonus přikládám onen známý a zde již zmíněný krvavý, smutný a nepochybně žel i pro našeho současníka poučný příběh z 22. července 1209. To vše přeloženo do češtiny poprvé – Caesarius z Heisterbachu u nás dosud překládán nebyl.

Nejprve dvě exempla ze čtvrté distinkce, která nese titul De tentatione – Pokušení, a to ony kapitoly, které mluví o pokušení, jež může člověku vzejít z neřesti pýchy či snad samolibosti, v daných případech z opojení krásou vlastního hlasu.

Dist. IV. (Pokušení)

Kap. VIII. Kterak jeden mnich z kláštera Monte Cassino v předvečer Velikonoc po obřadu svěcení svící zmizel.

Dozvěděl jsem se, nikoli z četby, ale z vyprávění jednoho muže, velkého učení i životem, že byl jeden mnich v Monte Cassino, který měl překrásný hlas. Když v předvečer Velikonoc žehnal v bohoslužebném šatu svíce a pěl přesladkým hlasem přesladdkou melodii tohoto požehnání a jeho hlas byl v uších všech „jako hudba při popíjení vína“⁴, po skončení požehnání najednou zmizel a už se neobjevil, a dodnes se neví, kdo a kam jej odnesl.

NOVIC: Co když jej odnesl anděl Páně?

MNICH: Kdo znal život toho mnicha, ti si to nemysleli. Bojím se, že příčinou jeho únosu byla spíš hříšná vychloubačnost než záslužná zbožnost. Poslouchej, co říká Augustin: „Vyznávám, že těžce hřeším, těší-li mne víc zpěv než to, o čem se zpívá.“⁵ A svatý papež Řehoř, nazývaný „varhany Ducha svatého“, říká také: „Komu záleží na příjemném hlase, tomu přestává záležet na střídém životě.“⁶

⁴ Sír 49,2.

⁵ Aurelius Augustinus, Confessiones, X, 33. (Srv. český překlad Mikuláše Levého: Aurelius Augustinus, Vyznání, Praha, Kalich 1990, str. 352).

⁶ Decreta Gregorii papae, J.P. Migne, Patrologia Latina, T. 130, col. 1130, viz též: Decretum Gratiani, D.32, c.2, Aemilius Friedberg (ed.), Corpus iuris canonici I., Decretum magistri Gratiani, col. 317.

Kap. IX. *Jak klerici zpívali samolibě a čert sebral jejich hlasy do pytle.*

Jednou nějakí klerici v jednom farním kostele zpívali příliš hřmotně, tedy příliš hlučně, bez zbožné pokory, samolibě, a exaltovaně vysoko. Tu viděl jeden řeholník, který tam náhodou byl, že tam na vyvýšeném místě stojí čert, v levé ruce drží velký podlouhlý pytel a pravou daleko vztaženou rukou hlasy těch zpěváků chytá a do toho pytle je sbírá. Když skončili se zpěvem a jeden přes druhého si pochvalovali, jak dobře a statně chválili Boha, ten, který viděl to zjevení, opáčil: „Ano, zpívali jste dobře, ale nazpívali jste plný pytel“. Oni se divili a ptali se, proč to říká, a on jim o tom vidění pověděl.

Vyprávěl mi to opat cisterciáckého řádu, nanejvýš důstojný muž.

(Takovými příklady se nekárá zbožný hlasitý jásos, jímž se Bůh chválí v písničkách a ve zpěvu žalmů, ale pouze jalová vychloubačnost. Vzpomínám si, že žalmista řekl: „Půjdu a budu obětovat v jeho stánku obět hlasitého jásotu, budu Hospodinu zpívat a budu pět žalmy“.⁷)

Kap. LV: *O mnichovi z Ottirburgu, kterého zbavil pokušení opustit klášter verš „Před ním se bude ubírat ďábel“.*⁸

Jeden mnich z Ottirburgu – podle vyprávění tamního opata pana Filipa – upadl do silného pokušení: vzal si do hlavy, že se vrátí se do světa. Jednou v noci, když stál v chóru a přemýšlel, kdy a jak by z kláštera odešel, nemohl, jak byl znechucen, zpívat. Při chvalách, když se pělo kantikum svatého proroka Abakuka – byl totiž pátek, obcházel bratry opat, o němž jsem se již zmínil, aby bratry povzbudil, a když přišel k tomu nerozhodnému mnichovi a uviděl, že nezpívá, myslel si, že spí; naklonil se k němu a nahlas mu zakřičel do ucha verš, který se měl právě zpívat – „Před ním se bude ubírat ďábel“. Když to mnich uslyšel, velice se vyděsil; myslel si totiž, že opat ví díky nějakému vidění o jeho zvrácených úmyslech; vždyť, jak se zdálo, odpovídal tímto prorokovým výrokem zjevně právě na ně. Mnich si tedy vyložil slova prorocství tak, že byla vyřčena o něm, a dostal strach, že kdyby odešel, postihlo by jej prokletí a na cestách by se stal jeho průvodcem ďábel. Tak jej Boží moc odvrátila od špatného úmyslu a posílila jej.

I podivil se opat, když pochopil, co se vlastně stalo.

Exempla podobného zaměření z páté distinkce, která je věnována výkladům o čertu a ďáblu.

Dist. V. (Ďáblové)

Kap. V. *Kterak Heřman, opat v Marienstatt,⁹ viděl demony v různých podobách.*¹⁰

⁷ Ž. 27,6b (Vulg. Ps. 26), zde přeloženo dle Vulgáty; české překlady knihy Žalmů jejimu znění, jak je cituje Caesarius, nevyhovují.

⁸ Abk 3,5 (dle Vulgáty; české překlady přijímají podle hebrejského textu jiné znění).

⁹ Marienstatt (Vallis sanctae Mariae), jedniný dceřinný klášter Heisterbachu, založen 1215.

¹⁰ K této kapitole odkazuje závěr výše přeložené deváté kapitoly 4. distinkce: *Quantum ei devota placeat vocis exaltatio, satis audies in sequenti distincione capitulo quinto. Ibidem*

Dobře víš, jak zbožný, vážný a vážený je pan Heřman, dnes opat v Marienstattu. Než vstoupil do řádu, byl tento urozený muž ze staré šlechty kanovníkem bonnského kostela. Když se pak stal mnichem v Himmerod, stal se zanedlouho poté, co byl odtud náš konvent odeslán¹¹, naším prvním opatem, ale po několika letech jsme o něj přišli, protože byl zvolen a ustanoven za opata právě v Marienstattu.

V té době tam žil jeden konvrš, jmenoval se Jindřich, byl správcem grangie¹² jménem Hart; byl to dobrý a spravedlivý muž, zralého věku, panic. Mezi jinými dary, jež přijal od Pána, vídával často v nočních hodinách, především v chóru, démony v různých podobách, jak tam pobíhají. Řekl to ve zpovědi onomu Heřmanovi a ten horoucně zatoužil vidět démony stejně jako Jindřich a naléhavě prosil Boha, aby mu ráčil dát tuto milost. Byl vyslyšen okamžitě. Když stál nazítrí v den svatého Martina¹³ u ranních chval, uzřel, jak démon v podobě obyčejného venkovana vstupuje do chóru vchodem u presbytáře. Měl mocnou hrud', nahrblá záda, vlasy na čele hrubě vyholené, ostatní vlasy mu trčely dolů jako sláma. Vstoupil, přišel k jednomu novici a zastavil se před ním. Když jej pan Heřman – nebyl tehdy ještě opatem – spatřil, poodvrátil oči, a když se na něj chtěl podívat znovu, on už byl pryč.

Jindy se démon proměnil v telecí ocas, složil se na skulpturu, o niž se opíral jeden z noviců, a pomaličku se k tomu novici posouval, dotkl se tím ocasem jeho zad a novic zpěv hned popletl; ale jakmile se na znamení lítosti uklonil k zemi, ďábel od něj jak zasažen bleskem odskočil na vzdálenost jednoho lokte a zmizel. Ten duch pýchy, který ocasem smete a odtáhne třetinu hvězd,¹⁴ nevydržel jediný znak pokory. Ten novic byl Alexander, nyní převor v Citeaux.

NOVIC. Prosím, ještě vyprávěj!

MNICH: Ještě jako prostý mnich v noci svátku svatého Kuniberta¹⁵ stál na opatském chóru a viděl, jak u vchodu z presbytáře vstupují dva čerti a pozvolna se blíží k opatovu místu mezi chórem mnichů a chórem noviců. Když přišli ke koutu, kde se zdi sbíhají, vyskočil třetí čert, přidal se k těm dvěma a vyšel s nimi. Prošli kolem něho tak blízko, že by se jich mohl dotknout rukou, a když se na ně podíval blíže, zpozoroval, že se nohama nedotýkají země jako nějaké nadzemské bytosti. Jeden z těch dvou, co přišli první, měl ženský obličej, černý závoj na hlavě, a byl zahalen do černého pláště. A podle toho co mi pan Heřman říkal, mnich, který toho třetího čerta vedle sebe strpěl, byl pořád rozmrzlý a jenom brblal, na

invenies, quantum ex hoc daemones laetentur, si sine humilitate in psalmodia voces exaltentur. (Jak je Bohu libé, pozvedáme-li hlasy ve zbožném zpěvu, o tom uslyšíš v páté kapitole následujícího oddílu. Tamtéž najdeš vyprávění o tom, jak velkou radost mají ďáblí, zpíváme-li žalmy exaltovaně a bez dostatečné pokory.)

11 Do Heisterbachu, který byl dceřinným klášterem Himmerodu.

12 Grangie byly hospodářskými jednotkami a základnami zemědělského podnikání u cisterciáckých klášterů; grangie spravovali konvrši, často v nich i bydleli.

13 11. listopadu.

14 Srv. Zj 12,4.

15 Sv. Kunibert, biskup v Kolíně, 1. pol. 7. stol.

chóru s oblibou spal, nerad zpíval žalmy, pití měl raději než zpěv, a i ty nejkratší noční modlitby se mu vždycky zdály moc dlouhé.

A zase jindy, to byl Heřman převorem, myslím, že to bylo při vigili před svátkem svatého Columbana, když opatův chór začínal první žalm ranních chval, totiž verš „Hospodine, jak mnoho je těch, kteří mě souží“,¹⁶ množství čertů v chóru se znásobilo a pořád pobíhali sem a tam: bratři proto začali žalmový zpěv plést, a když se je ti z protějšího chóru pokoušeli opravovat, čerti přelétali na druhou stranu, mísili se mezi mnichy a mátlí je tak, že vůbec nevěděli, co zpívají, jeden sbor zpíval přes druhý. Pan opat Eustach a převor Heřman (ten to viděl), nemohli zůstat stát na místě: ale ať se sebevíc namáhali, nemohli odstranit disonanci a přimět mnichy, aby se vrátili k žalmové melodii. Nakonec byl tento krátký a dobře známý žalm přece jen nějak – ve zmatku a velice pracně – dozpíván do konce, a tehdy ďábel, původce celého toho zmatku, i se svými nohsledy odešel; zmatená část zpěváků se přidala k ostatním. V té chvíli jej zmíněný převor viděl odlétat v podobě draka; ten letěl v blízkosti hořící lampy na chóru, aby převor musel jeho odchod zpozorovat. Ostatní čerti měli stínová těla o něco větší než malé děti a jejich obličejy vypadaly jako železo vytažené z ohně.

NOVIC: Mohlo-li se tolik démonů shromáždit na jednom místě, aby obtěžovali jedno jediné společenství, nepochybuji, že na celém světě je jich bezpočet.

MNICH: Podle svědectví evangelia jich do jediného člověka vstoupila celá legie.¹⁷ A protože je jich mnoho, protože jsou zlí a stále připraveni – jak již bylo řečeno – bránit našemu spasení, mám takovouto radu: když stojíme a zpíváme žalmy, buďme obezřetní, pozorní, nadšení i pokorní, aby bohublé svaté nadšení neuhasil hřích pyšného a vypínavého zpěvu. Neboť jako zbožnost našich srdcí zlé duchy zarmucuje, právě tolik je obšťastňuje pyšný a exaltovaný zpěv.

Když jednou v noci mnich, který měl týdenní službu, začal zpívat antifonu k invitačnímu žalmu,¹⁸ mnich, jenž stál vedle něho, zanotoval onen žalm středně vysoko, a Herwik, tehdejší podpřevor, a ostatní starší mniši začali zpívat v taktu udané výšce. Téměř na nejnižším místě chóru stál jeden přihlouplý mladý řeholník, a ten považoval za nedůstojné a vůbec těžce nesl, že byl žalm začat tak nízko a povýšil jej skoro o pět tónů. Podpřevor zpíval tak jak začal, ale on se nepoddal a nakonec ve své sveřeposti nabyl vrchu: k jeho způsobu zpěvu se přidali i někteří zpěváci z druhého chóru, ale ostatní zmlkli, protože zpěv byl falešný a situace byla skandální. Najednou Heřman (o němž je v tomto příběhu řeč) spatřil čerta, který vypadal jako kus žhavého železa, vyrazil ven z toho naparujícího se mnicha a přeskočil do protějšího chóru k mnichům, kteří podpořili jeho způsob zpěvu. – Z čehož vyplývá, že se více líbí Bohu skromný zpěv zbožného srdce než hlasy, které se arogantně pozvedají třeba až do nebe.

¹⁶ Ž 3,1.

¹⁷ Srv. Mk 5,9.

¹⁸ *invitatorii antiphonam: invitatio* – výzva, úvodní zpěv nočního officia (matutinum), a je složena z antifony a slov žalmu 94 (podle Vulg., v českých překladech Bible Ž 95) – *Venite exsultemus Domino, jubilemus Deo* – „Pojďte, zaplesejme Hospodinu, jásejme Bohu“.

Zase jindy v noci vedl Heřman bratry k vigiliím; stanul na svém místě, a protože viděl světlo zvenčí, zadíval se k oknu, a tu se před jeho zrakem objevil démon: vypadal jako černoch, byl veliký a úplně černý – jako by ho právě vytáhli z pekelného ohně. Mířil k Heřmanovi od horního chóru, minul jej a vyšel ven.

Nebo jindy, když převor trochu poodstoupil ze svého stanoviště, aby zkontroloval bratry, spatřil ďábla už na pohled hrozného a strašného, který prudce vtrhl mezi opatovo a převorovo stanoviště. Zlomyslně se ohlédl na převorovu stranu chóru, a když zjistil, že se tam nedostane, protože si sám překáží, prudce se přemístil na chór noviců a připojil se k jednomu staršímu mnichovi, který tam seděl. A ten byl velice podobný tomu mnichovi, o němž jsem již řekl, že vedle sebe strpěl čerta: i on byl pijan, nespokojenec a rád na všechno brblal. – Takže tohle všechno jsou odstrašující příklady pro věčně rozmrzelé mnichy.

NOVIC: Tyhle věci i tamty, které, jak si vzpomínám, jsi řekl o této neřesti¹⁹ v předchozím oddíle, by opravdu měly poděsit všechny, kteří rádi pospávají v chóru a nechce se jim zpívat.

MNICH: Heřman často viděl demony pobíhat jako malinké postavičky po chóru nebo zase na různých místech strašidelně světélkovat. A protože cítil, že dívat se na ně škodí jeho zraku, a dobře věděl, jak jsou démoni špatní, jednoho dne při mši zasvěcené Duchu svatému prosil Boha, aby jej od takových vidění vysvobodil. V tu chvíli se dostavil Nepřítel v podobě přejasného oka velikého jako pěst – vypadalo to, jako by v něm žil celý svět; jako by říkal: „Teď si mne pořádně prohlédni, protože už mne neuvidíš.“ Heřman jej pak přece ještě vídal, ale již ne tak zřetelně a tak často jako dřív.

Z osmé distinkce něco o kráse gregoriánského zpěvu.

Dist. VIII. (Různá vidění)

Kap. XC. *Jak jedna dívka při hymnu *Te Deum laudamus* spatřila, jak se pěvecký sbor vznáší k nebi.*

Nedávno mi vyprávěl jeden saský kněz, že v klášteře, jehož jméno mi nebyl s to říci, byla jedna malá holčička, která směla být přítomna slavným nočním vigiliím jen o svátcích, a ještě ji nutili jít spát již před jejich ukončením. Během jedné slavnosti asi při třetím nočním officiu ji představená zaháněla škapulířem;²⁰ dívka se vzpírala marně a nakonec smutně odešla, ale protože chtěla vyslechnout i zbytek, zůstala stát vedle chóru. Když se začalo s hymnem *Te Deum laudamus*,²¹ viděla, jak je sbor zpěváků pozvedán do otevřeného nebe, a jakmile se

¹⁹ *de vitio accidia*: accidia, acedia, znamená nespokojenost, rozmrzelost, ale také malátnost, ochablost, lenost, a jako taková spadá do výčtu hlavních neřestí.

²⁰ Dlouhý pruh sukna nošený přes svrchní řeholní oděv.

²¹ Hymnus zpívaný o nedělích, slavnostech a svátcích, jeho původ je již ve starokřesťanské (antické) tradici. Příslušné verše v orig.: *Tibi omnes angeli (tibi caeli et universae potestates, tibi cherubim et saraphim)...proclamant: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth (Iz 6,3)Te gloriosus apostolorum chorus, te prophetarum laudabilis numerus, te martyrum*

dospělo k místu „Všichni andělé“ atd., spatřila všechny kůry andělské i každého anděla jednotlivých kůrů, jak na kolenou se sklopenými hlavami a se vztaženými rukama vzývají Boha a všichni společně provolávají „Svatý, svatý, svatý, Hospodin Pán Bůh zástupů“ a vyznávají tak víru ve tři osoby v jediné Boží podstatě, a stejně tak i apoštolé při verši „Chválí Tě slavný sbor apoštolů“. A jakmile sbor spustil „Chválí Tě chvályhodný sbor proroků“, vzývali Boha uvedeným způsobem všichni patriarchové a proroci. Přišli také mučedníci podle svých řádů, a při příštím veršiku – „Chválí tě bílým rouchem oděný zástup mučedníků“, propukli ve chvalozpěv a až k zemi se klaněli božimu majestátu. Totéž viděla s vyznavači a pannami. Při zpěvu posledního veršiku hymnu, to jest „V Tebe jsem, Pane, složil svou naději, nebudu zahanben na věky“ sestoupil sbor na zem a nebe se zavřelo.

Tohle všechno ta holčička viděla, vzlykala a naříkala, že o něco tak krásného přichází. A protože stále plakala a sestřám, které se jí ráno vypytały, proč, nechtěla o svém vidění povědět, udeřila na ni představená. Odpověděla jí: „Ať vám Bůh odpustí, že jste mi v noci odepřela tak velikou milost“, a vyprávěla jí o tom vidění. Ona na to: „Milé dítě, neplač, už nikdy tě nebudu nutit, abys odešla.“

A mimo hudební exempla onen ohlášený bonus. Je v páté distinkci, která (viz výše) mluví o ďáblu a jeho působení.

Dist. V., C. XXI – Albigenká hereze.

Za doby papeže Inocence,²² předchůdce Honoria, který na papežském stolci sedí nyní,²³ když ještě trval rozkol mezi římskými králi Ottonem a Filipem,²⁴ způsobila ďáblova zlost, že se rozbujely či lépe řečeno dosáhly vrcholu kacířské skupiny albigenkých. Síla této sekty byla velice mocná, až se zdálo, že se všechna pšenice víry onoho národa zvrátí v koukol²⁵ bludu. Byli vysláni opati našeho řádu s některými biskupy, aby plevel vykořenili²⁶ motykou katolického kázání. Ale Nepřítel,²⁷ který plevel zasel, tomu bránil, takže neměli skoro žádný úspěch.

NOVIC: V čem spočíval jejich blud?

MNICH: Jejich náčelníci dali dohromady některé body z Manicheovy nauky, něco z bludů, které údajně sepsal Órigenés ve svém Peri archón,²⁸ a přidali i k tomu

candidatus laudat exercitus...In Te, Domine, speravi, non confundar in aeternum (Ž 31,2, Vulg. 30,2).

²² Inocenc III. (Lothar de Segni), papež 1198–1216.

²³ Honorius III. (Cencio Savelli), papež 1216–1227.

²⁴ Otto IV. Brunšvický a francouzský král Filip II.

²⁵ Srv. Mt 13,25–27

²⁶ Srv. Mt 13,29.

²⁷ Mt 13,25.28; Caesarius má na tomto místě stejně jako Vulgáta *homo inimicus* – „člověk nepřítel“, biblický text zde kolísá, některá čtení výraz „člověk“ nemají.

²⁸ Origenův spis *Peri archón*, lat. *De principiis*, podává základy dogmatiky, především uče-

mnohé, co si sami vymysleli. S Manicheem věří v existenci dvou principů, dobrého Boha a zlého Boha, tedy d'ábla; o něm věří, že stvořil všechna těla, tak jako dobrý Bůh stvořil všechny duše.

NOVIC: Mojžíš dosvědčuje, že těla i duše stvořil Bůh. Říká: „I vytvořil Hospodin Bůh člověka“ (tedy tělo) „z prachu země a vdechl jeho podobě dech života“ (tedy duši).²⁹

MNICH: Kdyby přijali slova Mojžíše a proroků, nebyli by kacíři. Popírají zmrtvýchvstání těl, veškerému dobrodiní, jež prokazují živí mrtvým, se vysmívají; říkají, že není k ničemu chodit do kostela a modlit se tam. V tom jsou horší než Židé a pohané, protože ti těmto věcem věří. Odmítli křest, rouhají se svátosti těla a krve Kristovy.

NOVIC: Tedy jak to, že snášejí od věřících taková pronásledování, když za to nečekají žádnou odměnu v budoucím životě?

MNICH: Říkají, že očekávají oslavení ducha. – Jeden mnich, podřízený těch opatů, o nichž jsem se zmínil, viděl rytíře, jak v sedě na koni mluví se svým oráčem; tušil, že je to kacíř – a taky že byl, přistoupil blíž a řekl: „Řekněte mi, dobrý muži, čím je tohle pole?“ Když rytíř odpověděl, že je jeho, dodal: „A co děláte s jeho výnosem?“ On na to: „Žijeme z toho, já a moje rodina, a něco také rozdávám chudým.“ Na mnichovu otázku, v co že za onu almužnu doufá, rytíř odpověděl: „Že můj duch bude po smrti slavně spět dál.“ Na to mnich: „Kam bude spět?“ A rytíř: „Podle mých zásluh: žil-li dobře a získal-li u Boha zásluhu, pak, až opustí mé tělo, vstoupí do těla nějakého budoucího knížete, krále nebo jakékoli jiné vznešené osobnosti, a v tomto těle bude slastně žít. Žil-li však špatně, vstoupí do těla chudého ubožáka a bude se v něm trápit.“ – Ten hlupák uvěřil stejně jako ostatní albigenští, že duše prochází podle svých zásluh různými těly, i těly zvířat a plazů.

NOVIC: Ohavné kacířství!

MNICH: Blud albigenských se rozmohl natolik, že v krátké době nakazil na tisíc měst, a kdyby nebyl býval potlačen meči pravověrných křesťanů, byl by snad svedl celou Evropu. Léta Páně tisícího dvoustého desátého byla po celém Německu a Francii kázána křížová výprava a následujícího roku proti albigenským vystoupil Lupold vévoda Rakouský, Engilbert, tehdy probošt a poté arcibiskup kolínský, jeho bratr Adolf hrabě de Monte, Vilém hrabě Julišský a mnozí další různého postavení a hodnosti. Podobně se to dalo ve Francii, Normandii a v Poitou. V čele jejich výpravy stál jako kazatel cisterciácký opat Arnold, pozdější arcibiskup narbonský.

Přítáhli k velkému městu jménem Béziers, němž prý žilo více než sto tisíc lidí, a oblehli je. Mohli vidět, jak kacíři pomohli knihu Svatého evangelia, jak ji na křesťany hodili ze zdi, potom po nich stříleli a volali: „Tady máte ten váš Zákon, vy ubožáci!“ Avšak Kristus, zakladatel Evangelia, nenechal tuto svou křivdu bez

ni o Trojici. Učení tohoto autora (cca 185–253) bylo odsouzeno v polovině 6. století (pod záminkou, že Origenés učil tezi o konečném vykoupení a spasení d'ábla).

²⁹ Gn 2,7.

pomsty. V horlivém zápalu pro víru, jako lvi po vzoru těch, o nichž se čte v knize Makabejských,³⁰ si někteří bojovníci předvoje přistavili žebříky, neohroženě vylezli na hradby, otevřeli brány i dalším našim sborům a města dobyli, neboť kacíři byli – z Boží moci – vyděšeni a začali váhat.

Když seznali z jejich zpovědí, že jsou zde s heretiky pohromadě i katolíci, ptali se opata: „Co máme dělat, pane? Nejsme schopni odlišit dobré od zlých“. Opat i jiní se obávali, že budou kacíři předstírat pravověrnou katolickou víru jen ze strachu ze smrti a po jejich odchodu se zase vrátí k bludu, a tak prý opat řekl: „Pobijte je. Bůh přece své lidi zná.“³¹ Tak bylo v tom městě povražděno bezpočet lidí.

Stejně tak Boží mocí dobyli velké město, ve shodě se svým vzezřením nazvané Krásným údolím – *Pulchra vallis*³² poblíž Toulouse. Jeho lid byl vyšetřován: zatímco všichni slíbili, že se navrátí k pravé víře, čtyři sta padesát jich setrvalo v ďábelské zatvrzelosti; čtyři sta jich bylo upáleno, ostatní byli oběšeni. Stejně se to dalo v ostatních městech a pevnostech, a ti ubožáci se sami dobrovolně vydávali na smrt. Když byli v úzkých měšťané v Toulouse, slíbili plnou nápravu, ale, jak vyšlo najevo později, lstivě: proradný hrabě ze St.-Gilles,³³ vůdce a hlava všech kacířů, se na lateránském koncilu³⁴ všeho zřekl, svých údělů a lén, měst i hradů, a když byly tyto statky z největší části válečným právem obsazeny dobrým katolíkem hrabětem Šimonem z Montfortu,³⁵ uchýlil se do Toulouse, a odtud až dodnes nepřestal obtěžovat a napadat věrné.

30 Srv. 2 Mak 11,11.

31 Srv. 2 Tm 2,19.

32 Patrně Carcassone.

33 Raimund VI. z Toulouse, 1156–1222.

34 IV. lateránský koncil v roce 1215; Raimund VI. zde byl exkomunikován a prohlášen za zbavena statků ve prospěch Šimona z Montfortu.

35 Nejvyšší vojenský vůdce křížové výpravy proti albigenským.